

Ivanka
Reberski

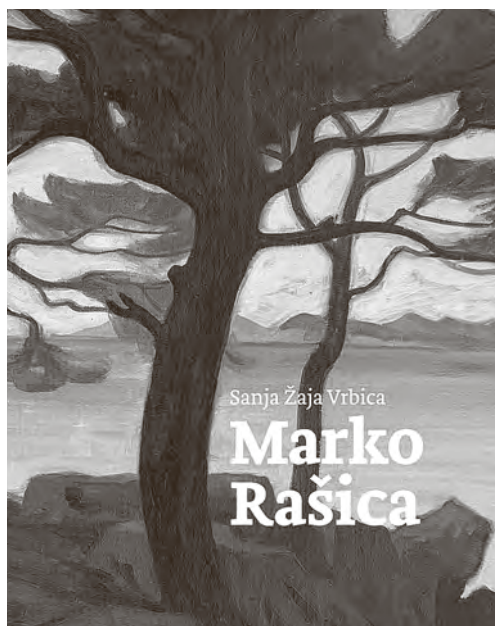
Karika koja je nedostajala u lancu hrvatskog slikarstva 20. stoljeća

SANJA ŽAJA VRBICA, *Marko Rašica*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2014., 317 str.

ISBN 978-953-6089-30-7

Likovno stvaralaštvo Marka Rašice, protagonist hrvatskog slikarstva prve polovine dvadesetog stoljeća, dugo je trajalo na marginama "regionalnog stvaralaštva dubrovačkog pejzažizma" (T. Maroević), iako njegove kozmopolitske premise i sudioništvo u stilskoj komponenti hrvatske secesije i art décoa daleko nadilaze regionalne okvire. Monografijom autorice Sanje Žaje Vrbice Rašičino stvaralaštvo napokon je u svom cjelovitom korpusu primjereno vrednovano i uključeno u nacionalni i širi europski kontekst.

Rođen u Dubrovniku 1883. Marko Rašica umro je na Koločepu 1963. godine. Formativno se od samih početaka razvijao u kozmopolitskom duhu. Malo je koji naš umjetnik s takvim udjelom umjetnički sudjelovao u nizu ne samo domaćih već i europskih umjetničkih središta. Pored slikarstva koje je ostalo njegovom primarnom likovnom vokacijom, bavio se scenografijom, dizajnom tekstila, kreirao je nakit, tokario dječje igračke, bio je pisac i likovni pedagog. Imao je samo devetnaest godina kad mu je povjerena izrada scenografija za dubrovačku praizvedbu Vojnovićeva *Ekvinocija*. Taj prvi slikarski uspjeh otvorio mu je vrata u svijet umjetnosti dodjelom stipendije za studij u Beču. Sudeći prema paradigmatškoj slikarskoj formaciji, koja ga je kasnije stilski gotovo cjeloživotno obilježila, Beč je za njega bio presudno polazište. Zatekao se u Beču u pravo vrijeme, u tzv. "herojsko

doba secesije". Fascinacija Klimtovim djelima i sudioništvo na izložbama bečkog Hagenbunda usmjeravaju ga secesijskoj stilizaciji, iz koje se krajem drugog desetljeća gotovo organički nadovezao na stilske formulacije art décoa, da bi potom dvadesetih godina bio blizak magičnom realizmu. Na tim zasadama, mjerodavno zaključuje Sanja Žaja Vrbica, "Rašica se razvio u najznačajnijeg predstavnika hrvatske secesije", s reputacijom iza koje stoje značajna priznanja bečke likovne kritike.

Pa ipak, izvan užeg limita dubrovačkog kulturnog kruga iz kojega je potekao, koji

ga je primjerenije likovno-kritički pratio i u dva navrata, 1987. i 1913., retrospektivno potpunije predstavio, Rašičino stvaralaštvo ostalo je više ili manje fragmentarno percipirano i nedostatno poznato. Jest da je njegov udio u segmentu secesije i art décoa, u kojima je svojom ključnom stilskom formacijom nezaobilazno participirao, bio i ranije antologijski ovjerovljen u sintezama i retrospektivama koje tangiraju relevantnu tematsku i stilsku optiku Rašičina slikarstva, no sve su to bili tek izdvojeni vrhunci, dok su pojedine dionice iz njegova mnogo šireg stvaralaštva - a okušao se gotovo u svim disciplinama likovnog *métiera* - ostale izvan ozbiljnijeg stručnog vidokruga. Podjednako se to može reći i za njegov izuzetno dinamičan i sadržajan životopis. A upravo na takvom uvidu stvarala se paušalna perceptivna spoznaja o mjestu i značenju Marka Rašice u hrvatskom slikarstvu.

Prihativši se monografske obrade Marka Rašice u vidu doktorske teme, Sanja Žaja Vrbica rijetkom je znanstvenom akribijom obradila i rekonstruirala životni put kozmopolitskih premisa na kojima se formiralo njegovo sveukupno likovno djelo, pretočivši gusto prikupljenu znanstvenu i dokumentarnu građu u literarno pitko štivo. Činjenica da je riječ o proširenom i doradenom doktorskom radu zapravo je sretna okolnost, koja je već po prirodi zadatka uvjetovala metodološki pristup inherentan svakom ozbiljnom znanstvenom djelu, što ova monografija doista jest - monografska interpretacija rigorozno utemeljena na relevantnoj i opsežnoj faktografiji.

Pristup životnom i stvaralačkom putu Marka Rašice i njegovu formativnom razvoju konceptijski je slojevito strukturiran usporednim kronologijskim i tematsko-analitičkim diskursom. U prvom, i množinom poglavlja najopsežnijem dijelu, autorica striktno slijedi kronološku nit Rašičina životnog kretanja od rođenja

i djetinjstva na Gundulićevoj poljani u Dubrovniku do posljednjih godina života na Koločepu. Činjenično i dokumentarno znanstveno fundiran Rašičin životni put gotovo je romaneskno rekonstruiran u uskom suodnosu s njegovom umjetničkom putanjom, znakovito markiranom destinacijama njegova dinamičnog kretanja kroz prostor i vrijeme. Razvojnu putanju i nastanak pojedinih slikarskih ostvarenja možemo gotovo u korak pratiti analitički preciznom rekonstrukcijom najvažnijih izložbi, korektno popraćenih likovno-kritičkim osvrtima iz vremena.

Pa se tako čini kao da su upravo Rašičine boravišne destinacije i važnije izložbe autorici sugerirale strukturu i naslove pojedinih poglavlja prvog dijela monografske interpretacije. U tom slijedu prikaz logično kreće od poglavlja *Dubrovački zavičaj - djetinjstvo i mladenački poticaji*, na koje se nadovezuju *Bečki studentski dani* obilježeni susretom s Klimtom i secesijom, sudjelovanje na izložbama *Hagenbunda* i *Secesije* u Beču te na *Londonskoj izložbi*. *Razdoblje lutanja* govori o poststudijskim godinama, kad Rašica nakon Beča neko vrijeme provodi *Ljubljanske dane* u krugu slovenskih impresionista i književnika. S njima su ga još sa studija, kao i Krizmana, Meštrovića i Kerdića, povezivale zajedničke aktivnosti na osnivanju hrvatsko-slovenskog umjetničkog društva *Vesna*, a cilj im je bio afirmiranje narodne umjetnosti i uvođenje literarnih tema te pružanje otpora dominaciji germanizma u umjetnosti. Uslijedilo je *Putovanje po Italiji i povratak u Dubrovnik*, pa *Praški dani*. Izvan očekivanja, Rašica se u Pragu uopće nije osvrnuo na avangardne iskorake kubizma, futurizma i ekspresionizma, iako su te odlučne reforme likovnog jezika inače upravo preko Praga dopirale do naše likovne scene. *Odlasci u Pariz i Nizozemsku*, osim iskustveno, obogatili su ga dugovjekim poznanstvom s nizozemskim slikarom Oskarom Mendlikom. *Prvi svjetski rat* Rašicu nije kreativno zakočio. Dočekao ga je

s izložbom u Ljubljani, a godinu dana kasnije izložba u Herceg Novom pribavila mu je laskavi epitet “prvaka pejzaža”. Potkraj drugog desetljeća *Zagrebačko razdoblje* unosi velike promjene u Rašičin život. U Salonu Ulrich cjelovito se predstavio zagrebačkoj publici, na Obrtnoj školi započela je njegova pedagoška karijera, sklopio je brak s Marijanom Pavičić, upoznao se s Isom Kršnjavim, a to će poznanstvo izrazito obilježiti sljedeće desetljeće njegova rada. Razdoblje dvadesetih godina Sanja Žaja Vrbica meritorno smatra inventivnim vrhuncem Rašičinih slikarskih dometa, što je vidno apostrofirala i u naslovu *Treće desetljeće – apogej Rašičina rada*. Slike iz tog razdoblja uvjerljivo posvjedočuju da se uspješno kretao unutar aktualnih tendencija. Nova orijentacija priklonila ga je općem povratku čvrstoj formi i magično-realističkoj očiđenosti ogoljelih pejzaža, ponajviše južnjačkih, točnije dubrovačkih. Sredinom trećeg desetljeća, markiranog velikom međunarodnom izložbom dekorativne umjetnosti 1925. godine u Parizu na kojoj je Rašica nagrađen Zlatnom medaljom za dizajn tekstila, sklonost prema dekorativizmu približila ga je stilu art décoa. Rašičin slučaj, tumači autorica, gotovo primjerno potvrđuje tezu prema kojoj je “stil art déco u početku smatran za antitezu secesije, no danas je prihvaćeno da nije suprotstavljen secesiji nego je u mnogo aspekata njezina ekstenzija”. Sustavni preobražajni proces Marka Rašice iz secesije u art déco doista je paradigmatički primjer tako aspektirane stilske ekstenzije u našem slikarstvu.

Nakon zenita dosegnutog dvadesetih godina, u četvrtom desetljeću u razvojnom smislu nastupio je određen zastoje, koji doživljava oštru, posve neutemeljenu i, kako reče Željka Čorak, “neshvatljivo neprijateljsku” kritiku iz pera Đure Tiljka “zbog nepripadanja nijednom pravcu”. Sanja Žaja Vrbica koja je s akribijom znanstvenika, ali ne i bez empatije, duboko

zahvatila pod kožu umjetnika kako bi što objektivnije o njemu sudila, odbacuje Tiljkovu kritiku smatrajući da je slikar “samo nastavljao dalje vlastitim putem”. Naime, razvojna amplituda ima svoje uspone i padove, granične domete i zasićenja, pa tako u Rašičinu slikarstvu tih tridesetih novosti više nisu stilske, već tematske naravi – što je autorica, za razliku od nesklonog mu suvremenog kritičara Tiljka, znala akceptirati.

Završna poglavlja monografije pod krovim naslovom *Tematske cjeline* obuhvaćaju tematikom i likovnim tehnikama raznorodnu likovnu produkciju Marka Rašice. Pregled započinje pejzažnom dionicom, koja već u naslovu *Pejzažni dnevnik* jasno sugerira nastavak kronologijskog slijeda. Riječ je o prezentacijskom konceptu koji je autorici poslužio samo kao putokaz u praćenju razvojne linije na tematskom korpusu krajolika. Gusto interpretativno štivo donosi promišljene analize, a ono što nadasve valja pohvaliti odnosi se na autoričinu interpretativnu jasnoću i poetiku opisa pojedinih slika, što se ne odnosi samo na tekst pejzažne dionice. Prema njenim prosudbama “pejzaži predstavljaju kvantitativno dominantnu skupinu radova”. U pejzažnom kontekstu nadalje je promućurno zamijetila da Rašica “iznimnu pažnju posvećuje regionalnom krajoliku prilazeći svojim motivima koncentracijom istraživača, no njegov cilj je sintetiziranje svojstava univerzalnih vrijednosti”. “Pinije i čempresi, predmeti slikareve opservacije, postaju protagonisti pejzaža, a pažnju posvećenu tim monumentalnim stablima slikar će rijetko posvetiti ljudskoj figuri” – zaključuje nadalje autorica. Dodajmo još da je upravo u pejzažnom tematskom sloju autoričin istraživački napor u najvećoj mjeri urodio otkrićima nepoznatih djela, a ta se bilanca u odnosu na cjelokupni opus približuje udvostručenju otprije poznatog korpusa njegovih djela.

U toj tematskoj dionici Sanja Žaja Vrbica upozorava na Rašičinu sklonost

karikaturi otkrivajući još jedan slabo znan aspekt njegove oštre opservacije i humornog značaja, koji se javio već u najranijim studentskim danima. *Sakralni opus* Marka Rašice, saznajemo nadalje, “uključuje niz javnih izvedbi realiziranih za crkve u Zagrebu i okolici, te Vrboskoj na Hvaru, unutar kratkog razdoblja od svega nekoliko godina, od 1920. do 1923. godine”. “Taj segment slikareva djelovanja snažno je povezan s Isom Kršnjavim”, koji je u Rašičinom slikarskom izrazu jamačno prepoznao blizak, konzervativizmu skloniji idiom. U poglavlju *Figuralne kompozicije i portreti* razotkrivaju nam se do sada nepoznate dionice Rašičina djelovanja, malo poznato njegovo portretno stvaralaštvo, koje autorica svrstava u “manje uspjele radove”. *Dionica primijenjenih umjetnosti* upoznaje nas s Rašičinom “iznimnom sklonosti okušavanja različitih medija”, pa je stoga očekivano u toj domeni slikar ostavio raznolika i vrijedna djela, među kojima po uspješnosti i ljepoti predvodi tekstilni dizajn. Kreirao je i razne upotrebne predmete: odjeću, igračke, nakit, opremao interijere, bavio se grafičkim dizajnom, pokušavajući svuda u aplikacijama pomiriti modernu i folklornu ornamentiku, što mu je ponekad uspješno polazilo za rukom.

Sva svoja zapažanja i interpretaciju autorica meritorno temelji na arhivskoj građi, citirajući iscrpno izvatke iz onovremenih likovnih kritika i inih tekstova, pa i tekstova samog slikara, uvijek u funkciji što vjernijeg prikaza ili tumačenja. Slikarev rukopis *Sjećanja, Marko Rašica o sebi*, napisan tijekom 1958. i 1959. godine, napose je dragocjen faktografski izvor iz kojeg je autorica crpila zanimljive podatke i epizode iz njegova života. Ti ključni izvori, kao i korištena literatura jamačno su doprinijeli i živopisnom oslikavanju društvenog miljea te

cjelokupnog umjetničkog i šireg kulturno-povijesnog konteksta, proširujući uvid u suvremene prilike pojedinih etapa Rašičina životnog kretanja po domaćim i europskim gradovima i metropolama – od rodnog Dubrovnika, Beča, Ljubljane, Praga, Londona, Firence, Rima, Pariza, Zagreba do Koločepa gdje već gotovo potpuno slijep osamdesetogodišnjak Marko Rašica završava život.

Iskrpni tekst na kraju prati relevantna dokumentarna aparatura: Biografija, Izbor iz bibliografije, Izložbe (popis), Kazalo (imena), Katalog djela (272 kataloške jedinice čitko markirane malim ilustracijama). Dodajmo još da je ova reprezentativna monografija bogato ilustrativno opremljena, uz izuzetno funkcionalni, estetski ujednačen i odmjeran grafički prijelom s kvalitetno tiskanim reprodukcijama.

Zaključujući monografski prikaz Sanja Žaja Vrbica očigledno nije mogla još jednom ne potcrtati da je “zavičaj Rašici ostao trajno nadahnuće kojem se uvijek iznova vraćao sa svojih lutanja (...) Upravo ta regionalna nota Rašicu čini jedinstvenim umjetnikom prve polovine 20. stoljeća u nas”.

Kozmopolitski duh, podređenost traganju za nacionalnim izrazom, široki raspon tema, tehnika i likovnih žanrova, jedna od vodećih pozicija u stilskoj opciji secesije i art décoa, svojstveno osobna oblikovna i koloristička izražajnost, umjetnička afirmacija izvan granica Hrvatske, imanentne su sastavnice umjetničke osobnosti Marka Rašice. Sanja Žaja Vrbica ovom monografijom precizno je ocrkala sve njegove stvaralačke amplitude i opravdanom mjerodavnošću vrednovala njegov značaj i doprinos, ulogu i mjesto ne samo u odnosu na regionalni dubrovački, već i na nacionalni, pa i širi međunarodni kontekst. ×